521.4285
T56

OM
INHEMSKE TRÅD OCH BUSKAR,
SOM FÖRTJENA, ATT ODLAS

MED
EXPER. FAGULT. MED. SAMTYCKE

UNDER
HERR PROF. OCH COMMEND. AF WASA ORDEN M. N.

Karl
C. P. THUNBERGS

INSEENDE

TILL ALLMÅN GRANSKNING FRAMSTÅLD

AF
ER. GUST. GROTH.
AF WERMLANDS NATION

UTI AUDIT. BOTAN. D. 9 JUNII 1821.

PÅ FÖREMIDDAGEN

U P S A L A, Academiska Boktryckeriet.

QK
327
T536
1821
SCHHRB

~~581.9485~~
~~T56~~

IN SACRAM REGIAM MAJESTATEM
MAGNÆ FIDEI VIRO
SUPREMI DICASTERII CONSILIARIO
DE STELLA POLARI EQUITI
DOMINO GENEROSISSIMO,

G. TEGMANSKJÖLD.

NEC NON,
IN SACRAM REGIAM MAJESTATEM,
SPECTATÆ FIDEI VIRO,
MAXIME REVERENDO S. S. THEOLOGIÆ DOCTORI,
PROFESSORI, PRÆPOSITO, ATQUE PASTORI,
DOMINO

PETRO KÖLMARK.

Fautoribus suis pia mente colendis,

SACRUM

debuit, voluit,
ERICUS GUSTAVUS GROTH.

BRUKSPATRONESSAN,

BÖGÅDLA,

FRU A. GUSTAFVA GROTH,
FÖDD ÅBERG.

Med innerligaste kärlek och tacksamhet, för den största
moderliga ömhet och vård om mitt väl, helgas dessa blad.

Den Huldaste Moder,

af

Dess lydige son

ERIC GUSTAF.

Redan förut, sistledit år, hafva blifvit, under Herr Præfidis inseende, utgifne trenne Disputationer om *utländske träd, buskar och blomsterväxter*, som tåla svenska klimatet, och kunna blifva, till mycken nytta för Fäderneslandet, odlade uti flere eller färre af dess åtskillige landskap. Men ehuru allt dess bemödande ifynenrhet gått derpå ut, att rikta sin älskade Fosterbygd med utländske växter; har Han likväl icke lemnat utur sigte sådane sällsyntare svenska träd och buskar, som endast funnits växande på något enskildt ställe, eller uti någon enskild landsort, för att äfven erhålla dem till Upsala trädgård, och sedan, genom frön, telningar, rötter, eller plantor utsprida dem till andra rikets landsbygder. Då desfas nytta förut på ett inkränkt ställe varit obetydlig, måste den otvifvelagtigt, igenom en vidare utspredning, blifva allmännare och större. En förteckning och beskrifning på desse, är det, som jag får det nöjet att lämna. Jag smickrar mig med det hopp, att då jag nu utgifver mit första Academiska lärdomsprof, det icke skall blifva utan nytta för svenska landtmän, och vänner af sällsyntare trädslags odling, att lära känna och begagna sådane, som äro inhemske, fastän icke allmänne, utan sällsyntare, och ofta ganska okände arter.

Sådane växter äro ifynnerhet följande:

1. *BETULA pinnata*, ifrån Vermeland, ett hybrid träd, tillkommet genom blandning af 2:ne andre. Den är icke länge sedan upptäckt och beskrifven af D:r Lundmark uti Kongl. Svenska Vetenskaps Akademiens handlingar för år 1790 pag. 130. Den har allt hittills ej kunnat göras mycket allmän. Uti den nya Akademiska trågården har den planterad trifvits väl, och äfven blommat; men ej gifvit fullmogne frön under öppen himmel. *Betula incana*, och *Sorbus aucuparia* äro sannolikt des stamfäder. Den finnes växande i Vermelands Finnmark.

2. *BETULA laciniata* eller *dalecarlica*, Ornåsbjörken kallad, är äfven en hybrid växt utaf Björk och Lönn, först i sednare tider tillkommen, funnen uti vilda skogen, alldeles ensam, och flyttad i sitt unga tillstånd, till Ornås gård i Dalarne, der densamma ännu finnes växande, utan att den kunnat antingen med frön eller afläggningar förökas. Den blommar ganska mycket och frambringar rigtiga frön, hvilka dock hittills icke kunnat bringas till gro-ning.

Den är beskrefven af H:r Asfesor D:r Blom uti Kongl. Vetenskaps Akademiens handlingar för år 1786, pag. 186. Denna art af Björk är väl ett af de sällsyntaste, och sannolikt det endaste träd, som finnes. Önskeligt vore derföre, att innan det af ålder dör bort, någre mogne frön, afläggningar eller rot-skott kunde erhållas. Den upptäcktes allraförst vid slutet af 1750:talet.

3. *Be.*

DSI

3. *BETULA glutinosa*, knnes ltt med fine klubbige blader, som ro frdelte i flikar. Denna r fven en hybrid vxt, tillkommen af Ahi och ngot annat trdslag, samt ursprungeligen blifvit funnen uti Vermeland, vid fjstranden, och flyttad till Lfns hemman. Torde kunna med skott frn roten och fggningar forplantas.

4. *SORBUS hybrida*, tillkommen utaf Rnnens och Oxelns beblandning. Den har bladen deita likasom bde Rnn och Oxel; men icke s fint, som Rnnen, och ngot mer n Oxeln, hvilken den mera liknar. Trdet, som har frst funnits i Finland och p Gothland, r resligt och vackert, blommar och gifver mogen frugt, som r mindre sur och mera behaglig, samt brukbarare, n Rnnbren. Af denna har H:r Prses uppdragit en myckenhet plantor uti Akademie trgrden, hvaraf mnge blifvit till rskillige orter utspridde, och flere vackre trd finnas brande vid Tunaberg, en liten landtgrd utom Upsala stad, uti gamla Upsala socken.

5. *CRATEGUS Monogyna*, anse ngre Botanister endast som en variation af den vanliga svenska Hagtornen, (*Crataegus Oxyacantha*) men den r mycket mera finbladig och i synnerhet skild med sin enkla Hona. Uti Upsala trgrd r den en gammal invnare och uthrdar all vintrens strnghet. Den blommar alla r och gifver ofta mogne br, som H:r Prses utdelat till flere Rikets landkap.

6. *ACER campestre*, Sknska lnnen, vxer endast allmnnare uti Skne; men lter fven ifrn detta Sveriges blidare klimat utplantera sig, ehuru den tyckes icke vl kunna

kunna uthårda kölden omkring Upsala och i de nordligare delar af Riket. Likväl har der lyckats både med frön och med små plantor, att omkring Upsala, fortplanta den, oagadt den af kölden mycket lidit och stundom åfven alldeles dödt ut. Uti sydligare Landskap bör den kunna trivas bättre och blifva mera allmän.

7. *HIPPOPHAË rhamnoides*, finnes wild växande hållt vid Hafs-stränder, blir någre alnars högt tråd, med silfverglänsande smale blader. Trådet är väl icke synnerligen vackert och dess spetsige taggige grenar göra det åfven mindre behagligt; men är dock i engelske parker, i blandning med andre icke utan allt anseende. Till häckar, i blandning med andre, är det förträffeligt, för sine taggar. Det kan fortplantas dels med rot-telningar, dels med frön, som Honträdet frambringa och mogna. Trådet trivas väl uti Academiens botaniska trädgård och uthårda all vintrens strånghet, blomma hvar år och gifver ofta mogna frön.

8. *TAXUS baccata*, Id-gran, är ett ganska vackert tråd, liknande Barr-tråden, med breda, beständigt grönskande blad, men med en mycket olika frukt. Detta tråd, ehuru svenskt, är dock sällsynt, och finnes icke uti stor ymighet, eller utgör någre skogsparker. Det växer också nästan endast i Skårgåden, i Småland, Westergöthland och åfven i Upland. Uti Academiens Orangeris källrum ägas 2:ne store Trån, hvilka man ej vågat utflytta under bar himmel, och desse hafva icke eller gifvit någon mogen frukt. Det är dock ingen tvifvel, att ju detta sköna tråd skall kunna trivas väl åfven under fri himmel, om antingen små plantor, eller mogna frön deraf kunde erhållas.

9. *FAGUS sylvatica*, Bok-trådet, och

10. *CARPINUS betulus*, Afvenboken utgöra de vackra-
ste skogar i Skåne och närgränsande Landskap. De er-
känna således endast Rikets södra orter för sitt hemvist,
som Blekingen och Småland. De älska heldst en milda-
re himmel och blidare vintrar, så att de svårligen låta
utvidga sin gräns till och utöfver Upsala Polhöjd. Uraf
mångtusende mig tillsände frön och nötter, har blott ett
ganska ringa antal velat gro. Af de plantor, som up-
kommit och blifvit utplanterade, hafva de måste vantrif-
vits och stundom utdödt. Nära och omkring Stockholm,
i gränskap med hafvet, har luften för Bokars odling va-
rit förmånligare, äfven som det på några andre ställen
bättre lyckats, under skygd af andre Tråd, skog eller
uti engelska parker. Begge desse Trån äro ganska nytti-
ge med sine Tråd-slag till vinke, stäver, med mera, och
bokrötterna i flere afseenden. Bok-trådet har således,
som nämnt är, låtit stundom fortplanta sig i de nordligare
Landskap, ända till Upland; men med Afven-boken har
det sällan, nästan icke velat lyckas.

§ 3.

ibland Buskar förtjäna följande, att anmärkas:

11. *LIGUSTRUM Vulgare*, Liguster är en låg buske, (med
beständigt gröna blad), som med röt-skott låter lätt ut-
plantera sig och tjänar i synnerhet till låga häckar och
ritoingar omkring blomsterquartern. Den finnes inhemsk
på Gothland och ön Orust. Uti Akademiska Trå-går-
den trifves den väl till klippta häckar af half alns höjd,
likasom Buxbom; häcken blir också någorlunda tät; men
har dock den olägenheten, att vara ömtålig för kölden
och att vissa vintrar bortfrysa, antingen helt och hållet,
eller till någon del ofvan jord, håldst på den södra sidan

der Solen om dagarne med sin värma verkar, under det kalla frostnätter ännu fortfara. Detta onda kan dock förekommas dermed, att man med granris ruskor täcker häcken, till dess de värsta frostnätter äro förbi.

12. *EVONYMUS europæus*, som växer på flere ställen, är visserligen en af de små träd eller buskar, som förtjena upmärksamhet, isynnerhet för den prydnad, som den gifver våre träd-gårdar om hösten, då den med sin i fyra delar klufna och vidt utspärrade brandgula fröhölfsa liknar aldeles en i blomma stående buske. Uti Holland är den af mera anseende och värde; och sällan finnes någon Trågård, derest icke denna är en af de planterade växter, som pryda och försköna deras Landtgårdar. Då smaken för odling allt mer och mer innom Fäderneslandet sprider sig, bör man hoppas, att äfven denna buske skall blifva närmare känd, omtyckt och med konst fortplantad.

13. *POTENTILLA fruticosa*, är en synnerligen vacker buske ifrån Öland och Gothland, af en eller knapt två alnars höjd. Den fortplantas aldralättast med rot-telningar, som den ymnigt meddelar. Snart utvidgar den sig och fortbringar en myckenhet gula blommor ifrån Julii månad, ända till September, samt är således utaf mycken prydnad i trågårdar, engelska parker och hvar den hållt planteras. Uti Upland har kölden icke derpå någon skadelig verkan.

14. *VIBURNUM Opulus*, här och der i de fläste landskap, vild växande, åger otvifvelagrigt uti sina stora hvita, snöbällslika blomklasar, en så stor skönhet och prydnad, att den kan förtjena till att inflyttas både uti Trågårdar på dess rabatter, och uti engelska parker. Utplanteras lättast med rot-telningar.

15. *SAMBUCUS Ebulus*, växer vild endast uti Rikets födra landskap, isynnerhet omkring Calmar, och uthårdar äfven under de norra orters oblidare himmel. Den är till sin rot flerårig, men dör bort hvart år jämt med jordytan, hyarefter den om våren och sommaren upväxer till en yfvig buske af en mans höjd. Den är prydelig med sin röda färg, sine i flikar delte blader och sina talrika blommor. Den utvidgar sig mycket af sig sjelf efter hand och uttränger på rabatter andra växter, hvarföre den håldst bör stå affides, håldst på sådane ställen, som äro mindre angenäme för ögat och som således böra af någon växt bortskymmas. Ifrån botaniska Trädgården har den i ymnighet blifvit meddelad och utspridd.

THESES.

I.

Cupiditati, qua flagrant homines, novi quidquam discendi, optime satisfaciunt scientiæ naturales.

II.

Inter bona, quæ e regnis naturæ nobis affluunt, plurima sane e vegetabili capiuntur.

III.

Alimenta, quæ e regno vegetabili capiuntur, utiliora esse corpori humano, quam ex animali censemus.

IV.

Plantas suas atque arbores originitus unicuique terræ datas, quin et unicuique regioni esse destinatas, non dubitandum censemus.

V.

Nulla sane tempore naturæ corporumque cognitio tanta culturæ celebritate, tantaque incrementorum amplitudine splenduit, quantam nostro videmus ævo, quodquidem haud inepte aureum scientiæ naturalis seculum nominaremus.